

ISSN 2076-1554

Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

Видавництво «Гілея»

Гілея
Науковий вісник

Випуск 191-192 (№ 1-2)

Київ – 2024

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу
масової інформації: серія KB № 22632-12532ПР від 24 квітня 2017 року

Друкуються за рішенням:

Вченої ради Українського державного університету ім. Михайла Драгоманова
(протокол № 06 від 29 лютого 2024 р.)

Збірник входить до міжнародних баз

Google Scholar; Index Copernicus (Польща); EBSCO Publishing, Inc. (USA); SIS (Scientific Indexing Services) (USA); InfoBase Index (Індія).

Шеф – редактор:

Андрущенко В. П., д-р філос. наук, проф., член – кор. НАН України, акад. НАПН України (Український державний університет ім. Михайла Драгоманова)

Головний редактор:

Вашкевич В. М., д-р філос. наук, проф. (Український державний університет ім. Михайла Драгоманова)

Відповідальний редактор:

Іванець Н. В., доктор філософії, завідувачка Навчально-наукової лабораторії «Соціальна філософія, філософія освіти та освітня політика» (Український державний університет імені Михайла Драгоманова)

Редакційна рада:

Андрущенко В. П., д-р філос. наук, проф., член – кор. НАН України, акад. НАПН України (Україна, Український державний університет імені Михайла Драгоманова)

Вашкевич В. М., д-р філос. наук, проф. (Україна, Український державний університет імені Михайла Драгоманова)

Гуменюк Б. І., д-р іст. наук, проф. (Україна, Український державний університет імені Михайла Драгоманова)

Колесник В. Ф., д-р іст. наук, проф., член-кор. НАН України (Україна, Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

Куйбіда В. С., д-р наук з державного управління, канд. юридичних наук, проф., (Україна, президент Всеукраїнської асоціації магістрів державного управління)

Рафальський О. О., д-р іст. наук, проф. (Україна, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України)

Солдатенко В. Ф., д-р іст. наук, проф., член-кор. НАН України (Україна, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України)

Редакційна колегія з філософських наук:

Вашкевич В. М., д-р філос. наук, проф. (Український державний університет ім. Михайла Драгоманова)

Глушко Т. П., д-р філос. наук, проф. (Український державний університет ім. Михайла Драгоманова)

Жижко Т. А., д-р філос. наук, проф. (Український державний університет ім. Михайла Драгоманова)

Кивлюк О. П., д-р філос. наук, проф. (Київського університету інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»)

Панченко Л. М., канд. філос. наук, проф. (Український державний університет ім. Михайла Драгоманова)

Шиндаулова Раушан, д-р філос. наук (Казахстан, Казахська національна консерваторія імені Курмангазі)

Ярошенко А. О., д-р філос. наук, проф. (Український державний університет ім. Михайла Драгоманова)

Редакційна колегія з політичних наук і публічного управління та адміністрування:

Андрущенко Т. В., д-р політ. наук, проф. (Український державний університет ім. Михайла Драгоманова)

Андрюкайтене Р., д-р PhD соціальних наук (менеджмент), (Литва, Маріямполь)

Бєбик В. М., д-р політ. наук, канд. психологічних наук, проф. (Український державний університет ім. Михайла Драгоманова)

Котигоренко В. О., д-р політ. наук, проф. (Україна, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України)

Куйбіда В. С., д-р наук з державного управління, канд. юридичних наук, проф., (Україна, президент Всеукраїнської асоціації магістрів державного управління)

Новакова О. В., д-р політ. наук, проф. (Український державний університет ім. Михайла Драгоманова)

Тімашова В. М., д-р політ. наук, проф. (Український державний університет ім. Михайла Драгоманова)

Редакційна колегія з історичних наук:

Андрусин Б. І., д-р іст. наук, проф. (Український державний університет ім. Михайла Драгоманова)

Гуменюк Б. І., д-р іст. наук, проф. (Український державний університет ім. Михайла Драгоманова)

Євтух В. Б., д-р іст. наук, проф. (Український державний університет ім. Михайла Драгоманова)

Лучаківська Ів., доктор філософії, доц. (Жешувський Університет (Польща))

Макарчук С. С., канд. іст. наук, доц., керівник (Миколаїв, Обласний центр пошукових досліджень та редакційно-видавничої діяльності)

Мелешенко Т. В., канд. іст. наук, проф. (Український державний університет ім. Михайла Драгоманова)

Потильчак О. В., д-р іст. наук, проф. (Український державний університет ім. Михайла Драгоманова)

Стоян Т. А., д-р іст. наук, проф. (Український державний університет ім. Михайла Драгоманова)

Гілея: науковий вісник. – К. : «Видавництво «Гілея», 2024. – Вип. 191-192 (№ 1-2). – 131 с.

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем сучасної науки в умовах полікультурного глобалізаційного суспільства. Основні рубрики охоплюють галузі історичних, філософських та політичних наук. Розрахований на фахівців гуманітарних та соціально-політичних наук.

© Редакційна колегія, 2024

© Автори статей, 2024

©Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2024


 ЗМІСТ
 

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Бабляк С. Д., Рудик Ю. С. Планування лікарської кар'єри: розгляд життєвих сценаріїв.....	9
Богданець І. М. Вплив віртуальної реальності на формування ідентичності. Віртуальна ідентичність.....	17
Братута Є. О., Братута О. Г. Теоретичне дослідження суспільного феномену гібридна війна як явища у системі міжнародних відносин.....	21
Вашкевич В. М., Лавриненко В. Г. Реалізація компетентнісного підходу до мовної підготовки майбутніх педагогів.....	31
Голик М. М., Гинда О. М., Вишневська С. М. Морально-етичні основи культури спілкування військового лідера.....	37
Гончаров Г. М. П'ята колона руського міра.....	42
Лимар В. Б. Філософське підґрунтя поняття «свобода» в Ісламі.....	48
Рогова О. Г. Гідність як провідна цінність нової української школи: від проблеми визначення до шляхів набуття.....	53

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Бондаренко О. І. Проблема цифрового розриву крізь призму кваліфікаційної невідповідності робочої сили.....	59
Гай-Нижник П. П. Напередодні тотальної війни: російське засліплення дипломатії Володимира Зеленського (травень 2019 – лютий 2022).....	66
Zeinalova Shabnam. Energy diplomacy from the perspective of different international relations theories. (Енергетична дипломатія з точки зору різних теорій міжнародних відносин).....	83
Kostyrev A. G. The Baltic-Black seas defence belt as a key factor of the new European security system. (Балто-Чорноморський оборонний пояс як ключовий фактор нової системи Європейської безпеки).....	88
Слободянюк А. В., Куран О. В. Еміграція молоді у період військової нестабільності України.....	99
Таран В. О., Гайворонська Т. О. Проблема формування моделі соціальної політики держави в умовах політичної нестабільності.....	104

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Дорошева А. О. Тенденції розвитку сучасних краєзнавчих досліджень історії портових міст Півдня України ХІХ – початку ХХ ст.....	114
Хавалко С. З. «Радянізація» львівських музеїв у 1939—1941 рр.: Львівський історичний музей у процесі перемін.....	121

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

DOI: [https://doi.org/10.31392/HileyA-HISTORICAL-2024.1-2\(191-192\).15](https://doi.org/10.31392/HileyA-HISTORICAL-2024.1-2(191-192).15)
УДК 914.79(477.6)

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ
КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІСТОРІЇ
ПОРТОВИХ МІСТ ПІВДНЯ УКРАЇНИ ХІХ –
ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

**TRENDS IN MODERN LOCAL HISTORY
RESEARCH ON THE HISTORY OF PORT
CITIES IN THE SOUTH OF UKRAINE IN THE
19TH - EARLY 20TH CENTURIES**

Дорошева А. О.,
кандидат історичних наук,
доцент, завідувачка кафедри суспільно-
наукових дисциплін Придунайської філії
«ПрАТ ВНЗ «Міжрегіональна
Академія управління персоналом»,
Україна, Ізмаїл
e-mail: dorosheva.21.12@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3257-7173>

Dorosheva A.,
candidate of historical Sciences,
Assistant Professor, Prydnai Branch of
Private joint-stock company "Higher
educational institution "Interregional Academy
of Personnel Management" Ukraine, Izmail
e-mail: dorosheva.21.12@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3257-7173>

Проведено краєзнавчо-історіографічний аналіз наукового доробку сучасних українських істориків з проблем розвитку приморських міст Півдня України в ХІХ – на початку ХХ ст., визначено пріоритети їхніх зацікавлень. Розглянутий матеріал упорядковано в кілька великих підгруп, виходячи з специфіки розвитку міст-портів означеного регіону. А саме: дослідження економічного становища міст, зокрема експортно-імпорتنних операцій Одеського порту; вивчення історії благодійності, освітніх процесів, міської думи; аналіз основ міського законодавства та ін.

Ключові слова: краєзнавство, історіографія, приморські міста, Південь України, порт, благоустрій, міське самоврядування.

A local history and historiographical analysis of the scientific works of modern Ukrainian historians on the problems of the development of coastal cities in the South of Ukraine in the 19th - early 20th centuries has

been conducted. The priorities of their interests have been determined. The considered material is arranged into several large subgroups based on the specifics of the development of port cities in the mentioned region. These include: research on the economic situation of cities, including export-import operations of the Odessa port; studying the history of charity, educational processes, and the city council; analysis of the foundations of municipal law and others.

Keywords: local history, historiography, coastal cities, South of Ukraine, port, city improvement, urban self-government.

Постановка проблеми. Історія розбудови портів Півдня України вже понад століття залишається актуальною тематикою історичних досліджень. У світлі регіональних розвідок відкриваються нові аспекти економічного та культурного розвитку міст-портів, змінюється бачення характеру та діяльності інститутів місцевого самоврядування, ролі громади у розвитку портової та соціальної інфраструктури тощо. Все це підкреслює велике значення історіографічних досліджень з історії південних портів України для розуміння феномену соціально-економічного та культурного розвитку Одеси, Херсону, Миколаєва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що проблематика розбудови та розвитку портів Півдня України не є новою, проте вона ще не була предметом окремого ґрунтовного дослідження з позиції історіографічного огляду краєзнавчих досліджень сучасних українських вчених. Так, історія розбудови портового господарства Одеси висвітлена в працях М. Скрипника, І. Кругляка, Ю. Коновалова, В. Чумака та ін. Дослідження Ф. Самойлова, М. Скрипника та О. Ярещенко відображають основні тенденції благоустрою Одеси в означений період. Фундаментальна праця С. Стременовського розкриває головні аспекти діяльності інститутів одеського міського самоврядування. Роль і місце регіональної преси у розробці міських Положень другої половини ХІХ століття висвітлені у роботах К. Тиганія, І. Гребцової та ін. Важливу роль у вивченні історії Миколаєва відіграли такі дослідники, як В. Шкварець, Т. Мельник та Л. Левченко. Праця С. Водотики та Є. Сінкевича, яка вийшла друком на початку ХХІ ст., охоплює історію м. Херсон у пореформений період та дає можливість сформулювати уявлення

щодо основних аспектів благоустрою міста.

Постановка завдання. В даній статті структуровано за проблематикою й проаналізовано основні вектори історико-краєзнавчих досліджень (від проголошення незалежності України до початку XXI століття) щодо соціально-економічного та культурного розвитку міст-портів Південної України в XIX – початку XX ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. До 200-річчя існування Одеси було проведено кілька краєзнавчих конференцій, надруковано тематичні брошури та наукові статті. Так, В. Ващенко у статті «Феномен Одеси: соціально-економічний розвиток і розбудова міста в XIX столітті» висловив думку, що буржуазні реформи XIX ст. ліквідували ті фактори, що ставили Одесу у більш вигідні умови у порівнянні з іншими містами Російської імперії. Передусім, це невелика питома вага кріпаків в регіоні і незначна їх кількість серед мешканців міста. До того ж, напередодні реформ міщан в Одесі було більше, ніж у Москві [3]. До ювілею міста вийшла праця М. Скрипника [22]. Автор зокрема висвітлює основні тенденції експортно-імпорнтних операцій Одеського порту у XIX ст., які мали величезне значення для розвитку господарчого комплексу міст. М. Скрипни доводить, що у XIX ст. Одеса сформувалася як визначний центр не лише регіональної, а й міжнародної торгівлі. Цю думку поділяє І. Кругляк [11], Ю. Коновалов, В. Чумак [10] та ін. Крім праць, присвячених економічному становищу міста, вийшли дослідження з історії благодійності в Одесі (Г. Терещенко, Л. Ланчуковська «Благотворительное движение в Одессе» [27], Н. Терентьева «Семья Маразли в Одессе») [26] та міської думи (О. Марченко «Соціальний склад Одеської міської думи в 70-80 рр. XIX ст.»). Не залишилися поза увагою вчених освітні процеси в Одесі (І. Ратовський «История создания медицинского факультета Новороссийского (ныне Одесского) университета») [19].

Деякі аспекти благоустрою Одеси (замощення міських тротуарів та мостових, розширення мережі лиманно-лікувального комплексу тощо) та управління містом наприкінці XIX ст. були розглянуті у монографії одеських вчених Ф. Самойлова, М. Скрипника та О. Ярещенко «Одеса на зламі століть (кінець XIX – початок XX ст.): історико-краєзнавчий нарис», яка побачила світ у 1998 р. Проаналізувавши основи міського законодавства протягом другої половини XIX ст. дослідники вказують, що найбільш удосконаленим було міське Положення 1870 р. Воно скасовувало становий принцип формування дум та передбачало широке представництво городян в інститутах міської влади [21].

Праця С. Стременовського «Местное самоуправление г. Одессы в середине XIX в.» стала однією із фундаментальних досліджень

історико-правових основ діяльності Одеського міського самоврядування, що вийшла з друку на початку XXI ст. [25]. У ньому розглянуто процес заснування Одеси й становлення основ міського управління; структуру та діяльність міської влади в дореформений період; реформування самоврядування у Російській імперії у другій половині XIX ст. та особливості його запровадження в Одесі. Науковець зазначає, що, незважаючи на обмежені фінансові права дум в дореформений період, а також на мізерне їх фінансування, думи все ж працювали на благо міст, намагалися реалізувати певні проекти для їх розвитку. Також він погоджується з думкою багатьох науковців про наявність низки переваг Положення 1863 р. для Одеси у порівнянні з аналогічним для Петербургу (це й ширше коло повноважень, й більша самостійність).

Ще одна колективна праця, присвячена історії Одеси, вийшла на початку XXI ст. – «Історія Одеси» [8]. Її упорядники поруч із соціально-економічними факторами в житті Одеси, розглянули й структурні елементи міської влади та господарство в дореформений та пореформений періоди. Особливу увагу у дослідженні акцентовано на діяльності таких відомих діячів Одеси, як М. Воронцов, О. Ланжерон, О. Строганов, М. Новосельський, Г. Маразлі. Доведено, що основні витрати на благодійну діяльність в Одесі у другій половині XIX ст. компенсувалися з міської казни. Найбільшими внесками у добродійність позначилися національні товариства, що було пов'язано з притаманним для міста багатонаціональним складом. Слабку участь у благодійності брали станові товариства та духовні відомства.

Питання розбудови і функціонування Одеського порту у другій половині XIX ст. досліджені І. Івасюком у статті «Проекти розбудови Одеського порту та їх реалізація в 60-ті та першій половині 70-х рр. XIX ст.» [7]. Крім загальних тенденцій, автор висвітлив діяльність міської громадськості, спрямовану на поліпшення стану порту та системи комунікацій (передусім залізниці), які сприяли ефективному функціонуванню міських причалів, верфі та ін.

М. Полищук підняв питання представництва євреїв в органах Одеського громадського управління [18]. Не зважаючи на обмеження щодо участі представників цієї національності у керівництві містами, їх роль у розвитку міського господарства, як Одеси, так і всіх міст Новоросійського краю була чималою. Це було пов'язано з чисельністю єврейських общин в Одесі, у руках яких концентрувалися величезні капітали.

На межі XX – XXI століть з'являється низка праць, присвячених історії благодійності в Одесі. Так, укладачі роботи «Страницы истории благотворительности в Одессе» [23] най-

більш детально висвітлили передусім історію життя та громадської діяльності опікуна Одеської публічної бібліотеки графа М. Толстого, простежили його родовід та описали благодійні заходи, організовані його родиною.

Ще одним дослідженням у зазначеному напрямку є стаття Ф. Самойлова «З історії благодійності в Одесі» [39]. Розвиток благодійності у місті автор передусім пов'язує зі значним зростанням обсягів торгівлі через Одеський порт у другій половині XIX ст., у зв'язку з чим у місті збільшується кількість багатих та дуже багатих людей, які найчастіше виступали спонсорами ряду добродійних заходів. До того ж багатонаціональний склад міста створював умови для відкриття благодійних товариств при національних общинах.

К. Тиганій присвятив свою статтю роботі інформаційних видань Одеської міської думи під час розробки проекту міського Положення 1870 р. [28]. Саме ці видання, які певний час перебували поза межами контролю загальної цензури, стали першими вільними виданнями у Російській імперії. Їх видавничу діяльність спонукала уряд запровадити цензурний контроль за виданнями громадського самоврядування. Цю думку поділяє І. Гребцова [5]. У статті «Участь регіональної преси в обговоренні реформ місцевого самоврядування в Росії (кінець 50-х – перша половина 60-х рр. XIX ст.)» підкреслено особливу активність Одеської преси в обговоренні питань самоврядування, яка відстоювала надання права на широке самоврядування на місцях.

Одним із найбільш фундаментальних видань з історії Миколаївської області є «Історія рідного краю. Миколаївщина» (укладачі – В. Шкварець, Т. Мельник) [38]. У ній пореформені роки розглянуті з точки зору невпинного розвитку та зростання міста. Збільшення міських прибутків за рахунок оподаткування товарів, що вивозилися через Миколаївський порт, спонукало думи та управи більше коштів витрачати на благоустрій. Це й заощення вулиць, й будівництво нових помешкань громадського призначення, й, звісно, заснування кінної залізниці.

Посібник Л. Левченко «Історія Миколаївського та Севастопольського військового губернаторства (1805-1900)» [13] є першим спеціальним комплексним дослідженням історії та діяльності Миколаївського військового губернаторства у дореволюційній та новій історіографії. Поряд з проблемами колоніальної політики царського уряду та організації державного управління на Півдні країни авторка велику увагу приділила діяльності військового генерал-губернатора у галузі міського управління (національна та релігійна політика), їх ставлення до окремих груп населення, зокрема євреїв (ця тема розглянута також в окремих дослідженнях Л. Левченко «Політика Миколаївських та Севастопольських військових

губернаторів щодо єврейського питання» [14], «Взаємовідносини військових губернаторів з місцевим самоврядуванням Миколаєва у XIX ст.» [12]). Так, авторка зазначає, що в Миколаївському військовому губернаторстві установи місцевого самоврядування діяли швидше як виконавчі органи губернської канцелярії, оскільки підпорядковувалися військовому губернаторові та виконували його постанови.

За висновками науковця В. Степаненко [24], розбудова суднобудівних заводів у Миколаєві була для міста початком нового етапу перетворення його у провідний суднобудівний центр Півдня України, що відбилося на стані міських прибутків та розбудові міста.

Г. Коваль у праці «Миколаївська міська дума як орган місцевого самоврядування (кінець XVIII – XX ст.)» розглядає культурно-освітню та економічну діяльність Миколаївських дум в означений період. На його думку, коло діяльності цього органу самоврядування було дуже вузьке й обмежувалось фінансово-економічними та культурно-побутовими питаннями [9].

Постать відомого Миколаївського військового губернатора М. Аркаса завжди привертала увагу дослідників. Так, Т. Березовська [2] крім біографічних відомостей про губернатора, проаналізувала його внесок у розвиток пароплавства у чорноморському регіоні. Він відіграв чималу роль у появі проекту заснування першого акціонерного мореплавного торговельного товариства у країні, був одним з директорів-засновників РПіТ, ввів у Миколаєві півкопійний податок, який давав відчутні прибутки до міської казни.

На початку XXI ст. вийшов навчальний посібник з історії Херсонщини С. Водотики, Є. Сінкевича [4]. Описуючи історію Херсона в пореформенний період, автори розкрили такі аспекти, як забезпечення міста питною водою, розбудова скверів, бульварів, садів, розвиток освіти, функціонування міської бібліотеки та театру, відкриття музеїв тощо та роль у реалізації цих проектів органів міського громадського самоврядування. Дослідники зокрема підкреслюють, що у вирішенні культурно-освітніх питань велику допомогу містам надавали передусім земства та приватні особи.

До 225-річчя Херсона вийшла робота В. Сальда [20], де стисло розглядається історія міста. Автор зазначає, що у другій половині XIX ст. місто перетворюється в значний культурний та освітній центр губернії. Відкривається громадська бібліотека, міський театр тощо. У зв'язку із зазначеною подією А. Назарова, О. Стукалова опублікували низку документів державного архіву Херсонської області, присвячені заснуванню міста [17].

Наукова стаття Л. Баличева є вузькоспрямованою, в якій розглянуті основні заходи дум та управ Херсонської губернії щодо заходів протипожежної безпеки у другій половині XIX ст.

[1]. Діяльність громадського управління для розв'язання зазначеної проблеми полягала у пропагандистській роботі серед населення та переплануванні помешкань відповідно до протипожежних вимог.

Низка праць охоплюють південноукраїнський регіон в цілому, не виокремлюючи певні міста. Так, до них належить монографія «Органи самоврядування Одеси, Миколаєва, Херсона у розбудові муніципальної земельної та виробничої власності в кінці XIX – на початку XX ст.» [35] та певна кількість статей [31-34] Л. Цибуленко. У роботах розкриті особливості муніципального землеволодіння та землекористування Херсона, Миколаєва, Одеси у кінці XIX – на початку XX ст., становлення у цих містах муніципального виробництва з переробки худоби, що приносило значні прибутки та дозволяло вирішувати низку питань розбудови міст тощо. Що стосується міських прибутків у цілому, то в Одесі протягом всього XIX ст. вдавалося утримуватись на першій сходинці у регіоні. А ось порівняння земельного фонду міст свідчить про більш сприятливі умови для Херсона, землеволодіння якого було найзначнішим. Саме тому прибутки за цією статтею бюджету у Херсоні відігравали провідну роль. Важливим напрямком роботи інститутів влади Одеси, Миколаєва та Херсона була їх діяльність щодо розвитку транспортних мереж і портових комплексів, що стимулювало розвиток міст.

У 2006 р. О. Черемісін захистив кандидатську дисертацію на тему «Діяльність органів міського громадського управління Херсона, Миколаєва, Одеси в 1785-1870 рр.», де зокрема зазначає, що на відміну від міст Західної Європи, у Миколаєві, Херсоні та Одесі міські общини були запровадженні центральним урядом виходячи, перш за все, з потреб держави. Це визначало їх розвиток й діяльність протягом усього часу існування [37].

На початку XXI ст. вийшла велика кількість наукових статей, які присвячені історії Півдня України. Так, за висновками І. Гребцової, С. Накаєвої [6], реформи місцевого самоврядування 60-70-х рр. XIX ст. обумовили передачу функцій Приказів громадської опіки земським і міським самоврядним установам, які вже протягом наступних двох десятиліть змогли істотно змінити і розширити існуючу структуру системи державної благодійності за рахунок впровадження нових форм соціального захисту.

Статті С. Надібської [15;16] розкривають залежність розвитку міст Півдня України від портових операцій. Особливістю ринку південноукраїнських міст було те, що тут відбувалася концентрація товару, який був орієнтований на зовнішній ринок. Це відчутно впливало на економічне життя міст. О. Черемісін у дослідженні «Міське самоврядування міст Новоросії (Херсона, Миколаєва, Одеси) 1778-

1861 роках» розкриває структуру, функції та особливості самоврядування міст Південної України за часів дії Жалуваної грамоти містам Катерини II [36].

Роль і місце чорноморських та азовських портів в історії України знайшли відображення в працях Г. Турченко [29; 30]. Дослідниця наголошує, що зазначені порти тісно пов'язували Україну і Європу та спрямували лівобережну та правобережну торгівлю в одному, південному напрямку.

В. Щукін розглянув питання участі євреїв у діяльності міського громадського управління Херсонської губернії [40]. На його думку, не зважаючи на штучні урядові обмеження, єврейське населення намагалося використати можливість участі у діяльності земств й міських дум. Але реальний відсоток представників цієї національності у муніципальних органах, як правило, був нижчий за показник даної групи у складі населення міст.

Висновок і перспективи подальших досліджень. На сучасному етапі дослідження у зазначеному напрямку поживилися. Проводяться краєзнавчі конференції, симпозиуми, видаються колективні праці регіональної спрямованості. Дослідження науковців є різноплановими, що охоплюють всі сфери громадського життя тогочасних міст. Проблеми місцевого самоврядування привертають увагу не лише істориків, а й знавців права та економістів. Але для всіх періодів характерна наявність великої кількості досліджень саме з історії Одеси. Це пов'язано з тим, що ще в XIX ст. місто набуло статус університетського, де концентрувалися значні науково-дослідницькі сили.

Перспективи подальшого дослідження даної проблематики пов'язані із вивченням історико-краєзнавчих досліджень портових міст Півдня України на сучасному етапі державотворення.

Список використаних джерел

1. Баличева Л. В. (2005). Основні напрямки діяльності органів місцевого самоврядування Херсонської губернії щодо заходів протипожежної охорони в другій половині XIX століття. *Південний архів: зб. наук. праць: Історичні науки*. Вип. 20. С. 55-60.
2. Березовська Т. В. (2002). М. А. Аркас: громадянин та державний діяч. *Записки історичного факультету Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова*. Вип. 12. С. 205-211.
3. Ващенко В. П. (1994). Феномен Одеси: соціально-економічний розвиток і розбудова міста в XIX столітті. *«Одесі – 200»: міжнародна науково-теоретична конференція, 6-8 вересня 1994 р.*: тези доповідей. Одеса. Вип. 1. С. 3-6.
4. Водотика С. Г., Сінкевич Є. Г. (2003). *Історія Херсонщини: навчальний посібник*. Херсон: Айлант. 202 с.
5. Гребцова І. С. (2002). Участь регіональної преси

- в обговоренні реформ місцевого самоврядування в Росії (кінець 50-х – перша половина 60-х рр. XIX ст.). *Південний архів*: зб. наук. праць: Історичні науки. Вип. 7. С. 145-150.
6. Гребцова І., Накаєва С. (2005). Місцеве самоврядування у розвитку благодійності на Півдні Російської імперії у другій половині XIX століття. *Південний архів*: зб. наук. праць: Історичні науки. Вип. 20. С. 61-64.
7. Івасюк І. М. (2003). Проекти розбудови Одеського порту та їх реалізація в 60-ті та першій половині 70-х рр. XIX ст. *Записки історичного факультету Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова*. Вип. 13. С. 66-72.
8. (2002). Історія Одеси / заг. ред. В. Н. Станко. Одеса: Друк. 560 с.
9. Коваль Г. П. (1999). Миколаївська Міська Дума як орган місцевого самоврядування (кінець XIV – XIX ст.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. № 1. С. 159-166.
10. Коновалов Ю., Чумак В. (1994). Одеса – центр комерційного судноходства на Чорном і Азовському морях (80 – 90-е гг. XIX в.). «Одеси – 200»: міжнародна науково-теоретична конференція, 6-8 вересня 1994 р.: тези доповідей. Одеса. Вип. 1. С. 24-26.
11. Кругляк І. (1994). Торгівля в Одесі на зламі XIX – XX ст. «Одеси – 200»: міжнародна науково-теоретична конференція, 6-8 вересня 1994 р.: тези доповідей. Одеса. Вип. 1. С. 26-27.
12. Левченко Л. (2000). Взаємовідносини військових губернаторів з місцевим самоврядуванням Миколаєва у XIX ст. *Історія, етнографія, культура. Нові дослідження*: III Миколаївська обласна краєзнавча конференція. Миколаїв: Атол. С. 100-108.
13. Левченко Л. (2006). Історія Миколаївського та Севастопольського військового губернаторства (1805 - 1900): навчальний посібник. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили. 300 с.
14. Левченко Л. (2000). Політика миколаївських та севастопольських військових губернаторів щодо єврейського питання. *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. №12. С. 5-13.
15. Надибська С. Б. (2000). Роль міст Півдня України у розвитку всеросійського ринку в пореформений період. *Записки історичного факультету Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова*. Вип. 10. С. 161-171.
16. Надибська С. Б. (2001). Участь міст Південної України у розвитку транспорту у другій половині XIX ст. *Записки історичного факультету Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова*. Вип. 11. С. 253-260.
17. Назарова А. М., Стукалова О. І. (2003). «Место сие повелеваем наименовать Херсоном...» (Добірка унікальних документів держархіву Херсонської області). *Південний архів*: зб. наук. праць: Історичні науки. Херсон. Вип. 12. С. 6-16.
18. Полищук М. (2002). Евреи Одессы и Новороссии (Социально-политическая история евреев Одессы и других городов Новороссии. 1881 - 1904) / за заг. наук. ред. Локшин А. М: Мосты культуры, Иерусалим; Гешарим. 446 с.
19. Ратовский И. И. (1994). История создания медицинского факультета Новороссийского (ныне одесского) университета. «Одеси – 200»: міжнародна науково-теоретична конференція, 6-8 вересня 1994 р.: тези доповідей. Одеса. Вип. 2. С. 29-30.
20. (2003). Сальдо В. В. Херсону – 225. *Південний архів*: зб. наук. праць: Історичні науки. Вип. 12. С. 5-6.
21. Самойлов Ф. О., Скрипник М. О., Ярещенко О. Т. (1998). Одеса на зламі століть (кінець XIX – початок XX ст.): історико-краєзнавчий нарис. Одеса: Маяк. 232 с.
22. (1994). Скрипник М. Торгово-економічні взаємини Одеси з країнами світу в XIX столітті. «Одеси – 200»: міжнародна науково-теоретична конференція, 6-8 вересня 1994 р.: тези доповідей. Одеса. Вип. 1. С. 8-10.
23. (2000). Страницы истории благотворительности в Одессе. К 100-летию вступления графа М. М. Толстого в должность попечителя Одесской городской публичной библиотеки: материалы конференции, 4 дек. 1997 г. Одеса: Друк. 136 с.
24. Степаненко В. В. (1999). Вплив іноземного капіталу на суднобудівну галузь промисловості Миколаєва (кінець XIX – початок XX ст.). *Записки історичного факультету Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова*. Вип. 9. С. 124-132.
25. Стременовский С. Н. (2002). Местное самоуправление г. Одессы в середине XIX в.: историко-правовое исследование. Одеса. 159 с.
26. Терентьева Н. А. (1994). Семья Маразли в Одессе. «Одеси – 200»: міжнародна науково-теоретична конференція, 6-8 вересня 1994 р.: тези доповідей. Одеса. Вип. 1. С. 132-134.
27. Терещенко Г. И., Ланчуковская Л. И. (1994). Благотворительное движение в Одессе. «Одеси – 200»: міжнародна науково-теоретична конференція, 6-8 вересня 1994 р.: тези доповідей. Одеса. Вип. 1. С. 45-47.
28. Тиганій К. А. (2002). Інформаційні видання Одеської міської думи в період розробки міської реформи 1870 р. *Записки історичного факультету Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова*. Вип. 12. С. 198-211.
29. Турченко Ф. Г. (2003). Південна Україна: модернізація, світова війна, революція (кінець XIX ст. – 1921 р.): історичний нарис. К.: Генеза. 304 с.
30. Турченко Г. Ф. (2008). Південноукраїнський регіон у контексті формування модерної української нації (XIX – перша чверть XX ст.): навчальний посібник. Запоріжжя: Запорізькій національний університет. 342 с.
31. Цибуленко Г. В. (1991). Транспортні системи у розвитку кооперативного та муніципального підприємництва на Півдні України. *Південний архів*: зб. наук. праць: Історичні науки. Вип. 1. С. 95-107.
32. Цибуленко Л. О. (2003). Муніципальне землеволодіння та землекористування Херсона в кінці XIX – на початку XX ст. *Південний архів*: зб. наук. праць: Історичні науки. Вип. 12. С. 65-72.

33. Цибуленко Л. О. (1991). Становлення муніципального скотопереробного виробництва у містах: Одесі, Миколаєві та Херсоні у кінці XIX – на початку XX ст. *Південний архів*: зб. наук. праць: Історичні науки. Вип. 1. С. 109-117.
34. Цибуленко Л. О., Цибуленко Г. В. (2005). Фінансово-майновий фактор в системі розбудови самоврядування міської громади в кінці XIX – на початку XX століття (на матеріалах міст Одеси, Миколаєва, Херсону). *Південний архів*: зб. наук. праць: Історичні науки. Вип. 20. С. 79-86.
35. Цибуленко Л. О. (2003). Органи самоврядування Одеси, Миколаєва, Херсону у розбудові муніципальної земельної та виробничої власності в кінці XIX – на початку XX ст. Херсон: Айлант. 159 с.
36. Черемісін О. В. (2005). Реформування системи органів міського самоврядування в 1820 – 1860 рр. *Південний архів*: зб. наук. праць: Історичні науки. Вип. 20. С. 21-26.
37. Черемісін О. В. (2006). Діяльність органів міського громадського управління Херсона, Миколаєва Одеси в 1785-1870 рр.: дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Херсон. 216 с.
38. Шкварець В. (2004). Історія рідного краю. Миколаївщина. Одеса: ТОВ ВІД. 278 с.
39. (2006). Юго – Запад. Одессика: историко-краеведческий научный альманах. Одесса: Из-во «Optimum». 354 с.
40. Щукін В. В. (2005). Євреї в земських органах та міських думах Херсонської губернії. *Південний архів*: зб. наук. праць: Історичні науки. Вип. 20. С. 51-54.
- 70-хх rr. KhIKh st. Zapysky istorychnoho fakultetu Odeskoho natsionalnoho universytetu im. I. I. Mechnykova. Vyp. 13. S. 66-72.
8. (2002). Istoriiia Odesy / zah. red. V. N. Stanko. Odessa: Druk. 560 s.
9. Koval H. P. (1999). Mykolaivska Miska Duma yak orhan mistsevoho samovriaduvannia (kinets KhIV – KhIKh st.). Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho derzhavnoho universytetu. № 1. S. 159-166.
10. Konovalov Yu., Chumak V. (1994). Odessa – tsentr kommercheskoho sudokhodstva na Chernom y Azovskom moriakh (80 – 90-e hh. KhIKh v.). «Odesi – 200»: mizhnarodna naukovo-teoretychna konferentsiia, 6-8 veresnia 1994 r.: tezy dopovidei. Odessa. Vyp. 1. S. 24-26.
11. Kruhliak I. (1994). Torhivlia v Odesi na zlami KhIKh – KhKh st. «Odesi – 200»: mizhnarodna naukovo-teoretychna konferentsiia, 6-8 veresnia 1994 r.: tezy dopovidei. Odessa. Vyp. 1. S. 26-27.
12. Levchenko L. (2000). Vzaiemovidnosyny viiskovykh hubernatoriv z mistsevym samovriaduvanniam Mykolaieva u KhIKh st. Istoriiia, etnohrafia, kultura. Novi doslidzhennia: III Mykolaivska oblasna kraieznavcha konferentsiia. Mykolaiv: Atol. S. 100-108.
13. Levchenko L. (2006). Istoriiia Mykolaivskoho ta Sevastopolskoho viiskovoho hubernatorstva (1805 - 1900): navchalnyi posibnyk. Mykolaiv: Vyd-vo MDHU im. P. Mohyly. 300 s.
14. Levchenko L. (2000). Polityka mykolaivskykh ta sevastopolskykh viiskovykh hubernatoriv shchodo yevreiskoho pytannia. Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho derzhavnoho universytetu. №12. S. 5-13.
15. Nadybska S. B. (2000). Rol mist Pivdnia Ukrainy u rozvytku vserosiiskoho rynku v poreformenyi period. Zapysky istorychnoho fakultetu Odeskoho derzhavnoho universytetu im. I. I. Mechnykova. Vyp. 10. S. 161-171.
16. Nadybska S. B. (2001). Uchast mist Pivdennoi Ukrainy u rozvytku transportu u druii polovyni KhIKh st. Zapysky istorychnoho fakultetu Odeskoho natsionalnoho universytetu im. I. I. Mechnykova. Vyp. 11. S. 253-260.
17. Nazarova A. M., Stukalova O. I. (2003). «Mesto sye povelevaem naymenovat Khersonom...» (Dobirka unikalnykh dokumentiv derzharkhivu Khersonskoi oblasti). Pivdennyi arkhiv: zb. nauk. prats: Istorychni nauky. Kherson. Vyp. 12. S. 6-16.
18. Polyshchuk M. (2002). Evrey Odessy y Novorossyy (Sotsialno-polytycheskaia ystoriia evreev Odessy y druiykh horodov Novorossyy. 1881 - 1904) / za zah. nauk. red. Lokshyn A. M: Mosty kultur; Yerusalym; Hesharym. 446 s.
19. Ratovskiy Y. Y. (1994). Ystoriia sozdanyia medytynskoho fakulteta Novorossyiskoho (nyne odesskoho) unyversyteta. «Odesi – 200»: mizhnarodna naukovo-teoretychna konferentsiia, 6-8 veresnia 1994 r.: tezy dopovidei. Odesa. Vyp. 2. S. 29-30.
20. Saldo V. V. (2003). Khersonu – 225. Pivdennyi arkhiv: zb. nauk. prats: Istorychni nauky. Vyp. 12. S. 5-6.

References

1. Balycheva L. V. (2005). Osnovni napriamky diialnosti orhaniv mistsevoho samovriaduvannia Khersonskoi hubernii shchodo zakhodiv protytipozhezhnoi okhorony v druii polovyni KhIKh stolittia. Pivdennyi arkhiv: zb. nauk. prats: Istorychni nauky. Vyp. 20. S. 55-60.
2. Berezovska T. V. (2002). M. A. Arkas: hromadianyn ta derzhavnyi diiach. Zapysky istorychnoho fakultetu Odeskoho derzhavnoho universytetu im. I. I. Mechnykova. Vyp. 12. S. 205-211.
3. Vashchenko V. P. (1994). Fenomen Odesy: sotsialno-ekonomichnyi rozvytok i rozbudova mista v KhIKh stolitti. «Odesi – 200»: mizhnarodna naukovo-teoretychna konferentsiia, 6-8 veresnia 1994 r.: tezy dopovidei. Odesa. Vyp. 1. S. 3-6.
4. Vodotyka S. H., Sinkevych Ye. H. (2003). Istoriiia Khersonshchyny: navchalnyi posibnyk. Kherson: Ailant. 202 s.
5. Hrebtsova I. S. (2002). Uchast rehionalnoi presy v obhovorenni reform mistsevoho samovriaduvannia v Rosii (kinets 50-kh – persha polovyna 60-kh rr. KhIKh st.). Pivdennyi arkhiv: zb. nauk. prats: Istorychni nauky. Vyp. 7. S. 145-150.
6. Hrebtsova I., Nakaieva S. (2005). Mistseve samovriaduvannia u rozvytku blahodiinosti na Pivdni Rosiiskoi imperii u druii polovyni KhIKh stolittia. Pivdennyi arkhiv: zb. nauk. prats: Istorychni nauky. Vyp. 20. S. 61-64.
7. Ivasiuk I. M. (2003). Proekty rozbudovy Odeskoho portu ta yikh realizatsiia v 60-ti ta pershii polovyni

21. Samoilov F. O., Skrypnyk M. O., Yareshchenko O. T. (1998). Odesa na zlami stolit (kinets KhKh – pochatok KhKh st.): istoryko-kraieznavchy narys. Odesa: Maiak, 232 s.
22. Skrypnyk M. (1994). Torhovo-ekonomichni vzaiemny Odesy z krainamy svitu v KhKh stolitti. «Odesi – 200»: mizhnarodna naukovo-teoretychna konferentsiia, 6-8 veresnia 1994 r.: tezy dopovidei. Odesa. Vyp. 1. S. 8-10.
23. (2000). Stranytsy ystoryy blahotvorytelnosti v Odesse. K 100-letiu vstupleny hrafa M. M. Tolstoho v dolzhnost popechytelia Odesskoi horodskoi publychnoi byblyoteki: materyaly konferentsyy, 4 dek. 1997 h. Odesa: Druk. 136 s.
24. Stepanenko V. V. (1999). Vplyv inozemnoho kapitalu na sudnobudivnu haluz promyslovosti Mykolaieva (kinets KhKh – pochatok KhKh st.). Zapysky istorychnoho fakultetu Odesskoho derzhavnoho universytetu im. I. I. Mechnykova. Vyp. 9. S. 124-132.
25. Stremenovskiy S. N. (2002). Mestnoe samoupravlenye h. Odessy v seredyne KhKh v.: ystoryko-pravovoe yssledovanye. Odesa. 159 s.
26. Terenteva N. A. (1994). Semia Marazly v Odesse. «Odesi – 200»: mizhnarodna naukovo-teoretychna konferentsiia, 6-8 veresnia 1994 r.: tezy dopovidei. Odesa. Vyp. 1. S. 132-134.
27. Tereshchenko H. Y., Lanchukovskaia L. Y. (1994). Blahotvorytelnoe dyzhenye v Odesse. «Odesi – 200»: mizhnarodna naukovo-teoretychna konferentsiia, 6-8 veresnia 1994 r.: tezy dopovidei. Odesa. Vyp. 1. S. 45-47.
28. Tyhanii K. A. (2002). Informatsiini vydannia Odesskoi miskoi dumy v period rozrobky miskoi reformy 1870 r. Zapysky istorychnoho fakultetu Odesskoho natsionalnoho universytetu im. I. I. Mechnykova. Vyp. 12. S. 198-211.
29. Turchenko F. H. (2003). Pivdenna Ukraina: modernizatsiia, svitova viina, revoliutsiia (kinets KhKh st. – 1921 r.): istorychnyi narys. K.: Heneza. 304 s.
30. Turchenko H. F. (2008). Pivdennoukrainskyi rehion u konteksti formuvannia modernoi ukrainskoi natsii (KhKh – persha chvert KhKh st.): navchalnyi posibnyk. Zaporizhzhia: Zaporizkii natsionalnyi universytet. 342 s.
31. Tsybulenko H. V. (1991). Transportni systemy u rozvytku kooperatyvnoho ta munitsypalnoho pidpriemnytstva na Pivdni Ukrainy. Pivdennyi arkhiv: zb. nauk. prats: Istorychni nauky. Vyp. 1. S. 95-107. .
32. Tsybulenko L. O. (2003). Munitsypalne zemlevodinnia ta zemlekorystuvannia Khersona v kintsi KhKh – na pochatku KhKh st. Pivdennyi arkhiv: zb. nauk. prats: Istorychni nauky. Vyp. 12. S. 65-72.
33. Tsybulenko L. O. (1991). Stanovlennia munitsypalnoho skotopererobnoho vyrobnytstva u mistakh: Odesi, Mykolaievi ta Khersoni u kintsi KhKh – na pochatku KhKh st. Pivdennyi arkhiv: zb. nauk. prats: Istorychni nauky. Vyp. 1. S. 109-117.
34. Tsybulenko L. O., Tsybulenko H. V. (2005). Finansovo-mainovyi faktor v systemi rozbudovy samovriaduvannia miskoi hromady v kintsi KhKh – na pochatku KhKh stolittia (na materialakh mist Odesy, Mykolaieva, Khersonu). Pivdennyi arkhiv: zb. nauk. prats: Istorychni nauky. Vyp. 20. S. 79-86.
35. Tsybulenko L. O. (2003). Orhany samovriaduvannia Odesy, Mykolaieva, Khersonu u rozbudovi munitsypalnoi zemelnoi ta vyrobnychoi vlasnosti v kintsi KhKh – na pochatku KhKh st. Kherson: Ailant, 159 s.
36. Cheremisin O. V. (2005). Reformuvannia systemy orhaniv miskoho samovriaduvannia v 1820 – 1860 rr. Pivdennyi arkhiv: zb. nauk. prats: Istorychni nauky. Vyp. 20. S. 21-26.
37. Cheremisin O. V. (2006). Diialnist orhaniv miskoho hromadskoho upravlinnia Khersona, Mykolaieva Odesy v 1785-1870 rr. : dys... kand. ist. nauk: 07.00.01. Kherson, 216 s.
38. Shkvarets V. (2004). Istoriiia ridnoho kraiu. Mykolaivshchyna. Odesa: TOV VID, 278 s.
39. Yuho – Zapad. (2006). Odessyka: ystoryko-kraevedcheskyi nauchnyi almanakh. Odesa: Yz-vo «Optimum». 354 s.
40. Shchukin V. V. (2005). Yevrei v zemskykh orhanakh ta miskykh dumakh Khersonskoi hubernii. Pivdennyi arkhiv: zb. nauk. prats: Istorychni nauky. Vyp. 20. S. 51-54.